

АСАМЛА ТЭРЭ ЫТАМЭНЧИ КУН-СУЛ

● Е.ЕФРЕМОВА ВЁРЕНКЕНЁПЕ.

Асап-нушалла ачаләх

ЕФРЕМОВСЕН сөмийи Тутарстанри /халә Нурлат районә/ Якуркеләнче пурәннә. Кил хуши Иосиф Иосифович юнашарти Уксәмлә яләнчи чәваш шукуләнче ачасене вөрентнә. Сәмах май, вәл Николай Шупушсыннипе пәрле вай хунә. Шел те, хәрә Катя таватә сула кайсан Иосиф Иосифович аппендицитпа аптраса сасартәк вилнә. Каярах Атәл тәрәхәнче хәрушә высләх пусланнә. Мәшәрәнчен тәләха юлнә Анна Федоровна текех килте кәпе-йәм сәлесе сөмийине тәрәнтәрсә пурәнма пултарайман. Ви сә ачине мәшәрән ялне – Чәваш Республикничи Сәрпү районәнчи Мамликассине – илсе кайнә. Каярах ачасене Шупашкарти ача суртне вырнастарнә. Часах тәпренчкәсем патне Анна Федоровна та пырса ситнә. Ун чухне Кәтерук пәрремәш сәпәклә шукулән 2-мәш класәнче вөрәннә. Шәпах сәвән чухне вәл чәваш халәх художникән М.Спиридоновән хәрәпе Августәпа сывәх туслашнә. Моисей Спиридонович халәх тәррине, си-пусне пысәка хурса хакланә, вәсен чи лайәх тәсләхәсене хай те пустарнә. Кәтерук Спиридоновсен киләнче час-часах пулни, тәрә сүнчен сәмах пусарни хәр чөринче тарән йөр хәварнә.

Сичә класлә фабрика шукулне Е.Ефремова 1932 султа пәтернә. Ун хысән Мускаври М.Калинин хәчәллә үнерпе промышленно техникүмне вөрәнне кәнә. Сапла вара Екатерина Иосифовна илемлә тәрә уйрәмән студентки пулса тәнә. Аңа сәв тери пултарулла преподавательсем вөрентнә. Пәри вәсенчен – С.Ильинская. Софья Владими-

Е.Ефремова чәваш тәррин кун-суләнче тарән йөр хәварнә. Вәл чәваш тәрә искусствинче аста профессионал художник пулнә. Унән әсне Чәваш сәршывә те, Раçсей Федерацийә те пысәка хурса хакланә: аңа “Раçсей Федерацийән тава тивәслә художникә”, “Чәваш Республикни халәх художникә” хисеплә ятсемпе, Әсләх Хәрлә Ялав, “Хисеп Палли” орденсемпе чысланә. Унән ятне Чәваш Республикни Әс Мухтавән тата Паттәрләхән Хисеп кәнекисене кертнә.

ровна 1933 султа Нью-Йоркри курава хай асталанә пальто тәрәтнә, аңа вәл чәваш тәррипе илемлетнә. Е.Ефремова каярахпа хайән вөрәнтекәнәпе туслашнә, сыру сырсах тәнә. Вәсен тусләхә Софья Владимировна сәре

кәриченең тәсәллә. 1936 султа асәннә техникумран аңаслә вөрәнне тухнә хысән Екатерина Иосифовна Шупашкара таврәннә. Пәр вәхәт “Чәваш тәрри” экспорт базин художник-технологәнче вай хунә. 30-мәш сулсен пусламәшәнче ют сәршывсенче сутмәшкән чәваш тәрриллә япаласем туса хәтәрлеме 24 артель йөркеләнә республикәра. Сәк әсәпе район центрәсенче те, пысәкрах ялсенче те хәрсех әсләнә.

“...әсир чәннипех телейлә”

1940 султа Е.Ефремова Мускаври декораци-прикладной искусствисен институтән илемлә керамика уйрәмне вөрәнне кәнә. Тәван сәршывән Аслә вәрси вәхәтәнче вөрәнү заведенийә Вәтам Азиә кушнә. Сәвна май чәваш хәрне вәхәтләха Шупашкарти электроапаратура заводәнче әслеме тӯр килнә. Аслә шула вара 1948 султа пәтернә. “Квас валли савәт-сапа” ятлә диплом әсәшән вәл чи лайәх палла тата уксан премие тивәснә. Диплом проектне сәршыври паллә художник В.Фаворский ертсе пынә, П.Кончаловский художник йышәннә.

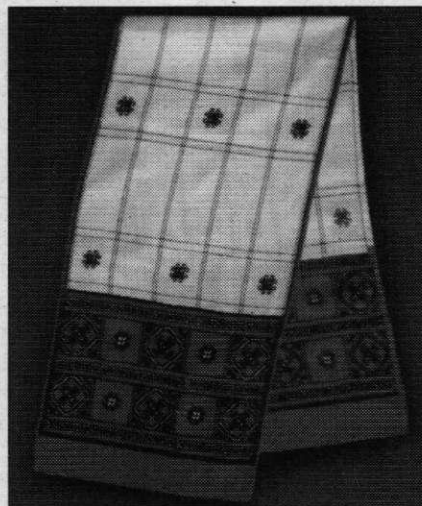
Фаворский Кончаловский сүнчен аса илсе сырнинче сәкән пек йөркесем пур: “Пәррехинче вәл Мускаври декораци-прикладной искусствисен институтәнче керамистсен уйрәмәнче диплом комиссийән председателә пулчә. Студентсен әсәсем чәннипех те лайәх пулнишән вәл питә хәпәртәтчә. Пәр студенткәна – чәваш хәрачине – питә хитре эрешлә, халәх искусствие еврәлә тәм савәт-сапа

тунәскере, сапла каларә: “Этем чунне сәкән пек кукар-макар эрешпех сәклентерме пултарайрар пулсан әсир чәннипех телейлә”. Сәк кун асра юлтәр тесе В.Фаворский Екатерина Ефремовәна хайән пәчәк эстампне парнеләнә, ун сине сапла сырнә: “Сирән сервисәр питә лайәх. Унәрәр унран та лайәхрах пултәр. В.Фаворский”.

Шупашкара таврәнсан Екатерина Иосифовна каллах тәрә енәпе әслеме тытәннә, артельсем валли әскизсем хәтәрленә. Сәвна май чәваш тәррине тәпчәнә вәл, экспедицисене тухса сәүрәнә, си-пус, кәпе-тумтир пухнә ял халәхәнчен. Хәшнепәрне туянма та тивнә унән. Авалхи эрәсене тәпе хурса сәнәрән те сәнә композицисем хәтәрленә вәл.

1956-1957 сулсенче Е.Ефремова Каирта /Египет/ Совет Союзән промышленно куравне йөркелеме тата ирттерме пулашнә. Пәтәм вайран вәл чәваш тәррин искусствине малала аталантарас, аңа сәнә мелсемпе пуянтатас тесе тәрәшнә.

1966-1980 сулсенче Екатерина Иосифовна Алькешри “Паха тәрә” фабрикәра тәп художникра вай хунә. Унән әсәсем кашни сулах республикәри, зонасенчи, Пәтәм Раçсейпе Союзри, ют сәршывсенчи куравсене

хутшәннә, вәсене унта пысәк хак панә.

Чылай әсә паян Мускаври халәх үнер музейәнче, Раçсей художество фондәнче, Санкт-Петербургри Патшаләх этнографы, “Паха тәрә” фабрика, Чәваш патшаләх үнер тата Чәваш наци музейәсенче упраһсә. Вәсем чәннипех те чәваш халәхән пуянтәхә.

Парне

“ЕКАТЕРИНА Иосифовна питә әсчән хәрарәмчә”, – пәлтерет Евгения Жачева тәрә асти. – Эпә аңа 80-мәш сулсенче пусласа куртам. Несәл йывәссине пир сине кусарас тәллевпе сәнү-канаш ыйтма кайрәм ун патне. Хамән сәвәпе те паллашартәм. Хайхискер пәхрә те: “Ку тәрәс мар”, – терә. “Тәрәсси епле?” – тетәп. “Тәрәссине хәвәр шырар, аслә әруран ыйтса пәләр”, – пулчә хурав. Сапах та хай пухнә сәвәсен тетрадьне кәтартрә вәл мана. Эпә вара сәвәсен тәсәсене кәсәклансах шырама тытәнтәм. Чәваш Еңри музейсенче пултәм, Санкт-Петербургта ситрәм, ялсенче те шырапәм. Сапла тавра курәма аңләлатрәм.

Ывәләма Гурие суратсан Екатерина Иосифовна пирән пата хәнана килни те асрах. Хай сәкәр, сәт тата мечәк туяннәччә. Сәв мечәк чылай сул упрарәм.

Каярахпа эпә унән композицийәпе усә курса алак, кантәк каррисем тәрлерәм. Халә акә сәтел ситти хәтәрлетәп.

Сәв тери тәрәшулла, пултарулла хәрарәм пулнә вәл. Сәтелә сүнче тәрлә чертеж, тәрә, сип тата ытти хәтәрхәтәрччә. Чән та, Екатерина Иосифовна хайән әсне чунтан парәнса пурнәсләнә әмәрәпех”.

Юлашки сула – чәваш тәррипе

МӘШӘРӘПЕ Василий Алакер сыравсәпа туслә, тату пурәннә вәл. “Пахчинче сәв тери хитре, кән-кәвак чечек үсетчә вәсен, – ашшән аса илет иртнине пәләшә Валентина Минеева. – Пахча симәсә те, улми-сырлине те пәрле ситәнтәретчә сумлә мәшәр. Вәсем патәнчен сын татәлман ниһәсан, сыравсәсем те, үнерәссем те килсех сәүретчә. Килән-кайна сәв тери тараватчә Катя: яланах сәтел хушшине лартатчә, сәнү-канашпа та, укса-тенкәпе те пулашатчә сынна. Хайне сәпайлә тытатчә. Йәлтәр-ялтәр тәхәннине те курман эпә аңа.

Хәнасене кәтсе Василий Осипович чуста сәратчә, хулла пәсә-

ретчә. Чән та, туслә мәшәр мән виличенең пәр сәвартан пурәнчә. Ахальтен мар масар сүнче те юнашарах вәсем халә.

Иккәшә те пултарулла, әслә пулнәран вәсен пур пүләмәнче те сәтел пурччә. Кашнийә сүнчех – кусләх. Аңа шыраса вәхәта сая ямастчәс – тӯрех тәхәнәтчәс, әсә тытәнәтчәс. Куравсене хәтәрленнә чухне сәрән-кунән вай хуратчә Катя. Унән әскизәсем тәрәх тәрлеме сәмәллине паләртатчәс аста сәсем. Ахальтен мар вәсемпе юнашар ларатчә, вөрентәтчә вәл. Киләнче пәртен-пәр тәрә пурччә унән. Пурнәс йывәссине сәнарланәччә унта. Чәваш тәррине чунтан кәмәлләнәскер сәре те унпах кәчә. Хай сине витнә шура пире шәпах чәваш тәррипе илемлетнәччә. Сапла, юлашки сула та тәван халәх тәрри-сәввипе асанчә Екатерина Иосифовна”.

Е.Ефремова 2002 сулхи нарас уйәхән 26-мәшәнче вилнә. “26” хисеп уншән асамлә пулнә, мәншән тесән вәл 1914 сулхи чүк уйәхән 26-мәшәнче кун сүти курнә.

Сәр пин тәрәллә Чәваш Ең хайән пултарулла та маттур хәрне әмәр-әмәр асра упрасса шанас килет.

Валентина ПЕТРОВА.
/«Чуваши Татарстана»
кәнекепе
усә курса хәтәрленә/.